THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
אידישעס וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

די רעזיגנאַציע וואָס איז געקומען צו שפּעט

די אידישע שול קאָמיסיע אין מאָנטרעאַל האָט אָנגעגעבן איר רעזיגנאַציע אין א בריוו צו פּרעמיער טאַשעראָ, אויסדריקנדיק דערמיט איר פּראָטעסט קעגן דעם נייעם סקול ביל, וואָס באַרויבט די אידן פון וועלכע ס'איז שול רעכט אין דער פּראָווינץ, איבערלאָזנדיק זיי אויפ'ן חסד פון די פּראָטעסטאַנטישע סקול באָרדס פּאַקטיש מיט ווייניקער רעכט, ווי זיי האָבן דאָרטן ביז איצט געהאַט.

די שול קאָמיסיע איז געקומען צו איר באַשלוס נאָך א לייגערן ישוב הדעת. זי האָט פאַררופן א קאָנפערענץ פון אידישע אָרגאַניזאַציעס מישב צו זיין זיך וועגן דעם ענין, און, כאָטש די קאָנפערענץ האָט איבערגעלאָזן דער קאָמיסיע די ברירה צו רעזיגנירן אָדער ניט רעזיגנירן, האָט די קאָמיסיע אליין קאָנטיק באַשלאָסן, אַז קיין נוצן קאָן זי שוין אלצאיינס ניט ברייגנען, און עס וועט פאַר איר זיין מער כבוד, ווען זי וועט "שטאָלץ" רעזיגנירן . . .

פאַרוואָס האָט די קאָנפערענץ ניט געפונען פאַר נויטיק אָנצונעמען א באַשלוס? אונזער איינדרוק איז, אַז די קאָנפערענץ האָט מיט רעכט באַטראַכט די זאַך ניט פאַר איר ענין. די קאָמיסיע האָט ביז איצט געהאַנדלט אויף איר אייגענער אחריות און האָט ביי קיינעם ניט געפרעגט קיין דעות. — זיכער ניט ביי די "דאַונטאַונער" אידן וואָס זיינען געווען פאַרטראָטן אויף דער קאָנפערענץ . . . און איצט, ווען זי איז פאַרקראָכן אין א בלאָטע, האָט זי ניט געהאַט וואָס צו קומען צו דער קאָנפערענץ צו פאַרלאַנגען מאָראַלישע שטיצע פאַר אירע ווייטערדיקע האַנדלונגען: זאָל זי ארויסקריכן פון דער בלאָטע ווי זי פאַרשטייט, ארומוואַשן זיך ווי זי געפינט פאַר מעגלאַך...

וואָלט די קאָמיסיע פריער אָנגעפרעגט ביים "דאַונטאַונער" אידישן עולם ווי צו האַנדלען, קאָן מען ניט וויסן, — אפשר וואָלט זי קיינמאָל ניט אריין אין דער בלאָטע. אפשר, ווען זי וואָלט זיך ניט געכאַפּט צו ווערן "שטאָלץ" אזוי שפּעט, ווען ס'איז שוין נאָכאַלעמען, וואָלט די רעגירונג אלצאיינס דורכגעפירט דעם געזעץ וואָס אַנולירט די אידישע שול רעכט געגעבן זיי דורך א פריערדיקן געזעץ, אָבער אַמווייניקסטנס וואָלט די אידישע שול קאָמיסיע געקאָנט זיך פילן, אַז זי איז ריין און אַז אירע אייגענע הענט האָבן ניט געהאָלפן גראָבן דעם קבר פאַר די אידישע שול רעכט אין מאָנטרעאַל.

נאָכדעם ווי ס'איז ארויסגעגעבן געוואָרן דער באַוואוסטער אורטייל פונ'ם פּריווי קאָונסיל, וואָס האָט דערקלערט אַז די אידן קאָנען ניט האָבן קיין רעכט אין די פּראָטעסטאַנטישע שולן, נאָר די קוועבעקער לעגיסלאַטור קאָן דורכפירן א געזעץ צו דערלויבן אידישע סעפּאַראַטע שולן, האָט די רעגירונג ניט געהאַט קיין אַנדער ברירה, ווי דורכצופירן אַזאַ געזעץ. זי האָט אָבער געמאַכט בלויז איין רעזערוואַציע: זי וועט באַשטימען א אידישע שול קאָמיסיע פון פינף צו פאַרהאַנדלען מיט דער פּראָטעסטאַנטישער סקול באָרד, אויב ס'איז נאָך מעגלאַך צו דערגרייכן אן אויסגלייך, אַז די אידישע קינדער זאָלן ווייטער לערנען אין די פּראָטעסטאַנטישע שולן. אויב אָבער די קאָמיסיע וועט אַזאַ אויסגלייך ניט דערגרייכן אין משך פון איין יאָר צייט, דאַן ווערט זי די אידישע שול קערפּערשאַפט און טרעט גלייך צו צו דער אָרגאַניזירונג פון א סעפּאַראַטן אידישן שול "פּאַנעל".

און די קאָמיסיע האָט אָנגעפירט די דאָזיקע פאַרהאַנדלונגען, — ווי אונזער איינדרוק איז, ניט באַזונדערס שטאָלץ. זי איז געגאַנגען אויף אַלערליי הנחות צו דער פּראָטעסטאַנטישער סקול באָרד, אבי צו דערגרייכן אן אויסגלייך און באַפרייען זיך פון דער אחריות פאַר סעפּעראַטע אידישע שולן. און צום סוף האָט זיך דער אידישער עולם דערוואוסט, אַז אַזאַ אָפּמאַך איז דערגרייכט געוואָרן, און קיין סעפּאַראַטע אידישע שולן וועלן ניט געגרינדעט ווערן.

די רעגירונג איז געווען זייער צופרידן מיט דעם אָפּמאַך. זי איז שאַרף אַטאַקירט געוואָרן פון די אַנטיסעמיטן און פון די גלחים פאַר איר גרייטקייט צו געבן די אידן סעפּאַראַטע שולן, און זי האָט געזוכט א בכבוד'יקן אויסוועג פון דער לאַגע. די אידישע שול קאָמיסיע האָט איר דעם אויסוועג געגעבן, און דער פאַרטרעטער פון דער רעגירונג האָט ביי דער עפענונג פון דער סעסיע געקאָנט מיט צופרידנהייט דערקלערן, אַז "דאַנקען גאָט, אן אויסגלייך איז דערגרייכט געוואָרן צווישן די אידן און די פּראָטעסטאַנטן, און דער שול ביל אָנגענומען אויף דער לעצטער סעסיע וועט קיינמאָל ניט דאַרפן דורכגעפירט ווערן אין לעבן".

וואָלט די אידישע שול קאָמיסיע לכתחילה געווען אַזוי "שטאָלץ", ווי זי איז איצט געוואָרן, און וואָלט זי ניט פאַרבויגן די אידישע רעכט פאַר אן אויסגלייך, וואָלט זי אפשר דערנאָך אַלצאיינס געפאַלן אינ'ם קאַמף פאַר די אידישע רעכט. אַמווייניקסטנס וואָלט זי אָבער ניט געווען די געציייג אין די הענט פון דער רעגירונג אויף אָפּצונעמען צוריק דאָס וואָס זי האָט געגעבן. די קאָמיסיע וואָלט דאַן געשטאָרבן מיט א העלדישן טויט, און זי וואָלט כאָטש נאָך זיך געלאָזן א גוטן אָנדיינק.

זי האָט אָבער רעזיגנירט ערשט נאָכדעם ווי זי האָט געהאָלפן באַגראָבן די אידישע שול, — און איצט וועט קיינער נאָך איר קיין קדיש ניט זאָגן און מיט קיין גוט וואָרט ניט דערמאָנען, — אויסער אפשר דער רעגירונג, פון וועלכער זי האָט באמת פאַרדינט א שיינעם הספד פאַר די גרויסע לייסטונגען וואָס זי האָט איר געגעבן . . .

אָבער די רעגירונג וועט מסתמא אויך קריגן א שנעלע טרייסט. זי וועט געפינען אידלאַך וואָס זאָלן אָננעמען די באַשטימונג צו א נייער אידישער שול קאָמיסיע: קיין טעלער-לעקער פעלן אונז ברוך-השם ניט . . .

די פראַגע פון דער ציוניסטישער פירערשאַפט

לויט אַלע סימנים זעט עס אויס, אַז דר. ווייצמאַן איז דאָס מאָל באמת אַנטשלאָסן צוריקצוציען זיך פון דער ציוניסטישער פירערשאַפט ביים קומענדיקן קאָנגרעס, און אַז עס וועלן מער ניט העלפן קיין בקשות און קיין פאָדערונגען, אַז ער זאָל ענדערן זיין באַשלוס.

דר. ווייצמאַנס פירערשאַפט איז אַמווייניקסטנס פאַר'ן לעצטן צענדליק יאָרן כסדר אַטאַקירט געוואָרן סיי אין קאָנגרעס און סיי אויסערן קאָנגרעס. און די אַטאַקעס זיינען באַזונדערס פאַרשטאַרקט געוואָרן לעצטנס. אָבער ניט געקוקט אויף אָט די אַלע אַטאַקעס, זיינען דאָ זייער ווייניק פאַראַנטוואָרטלאַכע ציוניסטישע פראַקציעס, וואָס וואָלטן באמת געוואָלט אַז דר. ווייצמאַן זאָל רעזיגנירן.

די געשיכטע איז, וואָס דר. ווייצמאַן, מיט אַלע חסרונות וואָס ווערן צוגעשריבן צו זיין פּאָליטיק, האָט אַזעלכע מעלות, וואָס זיינען ניט צו' באַמערקן ביי אַנדערע אָנגעזעענע ציוניסטישע פירער. ער זעט אויס צו זיין דער איינציקער צווישן זיי, וואָס קאָן האַלטן צוזאַמען די פאַרשיידענע פראַקציעס אינ'ם ציוניזם און וואָס קאָן, א דאַנק זיין מעסיקייט, ניט אַנטאַגאָניזירן צופיל די בריטישע רעגירונג. אויף אים קאָן מען אויך לייגן האָפענונגען, אַז ער זאָל מיט דער צייט געפינען א מעגלאַכקייט צו'איפצורעדן זיך אויך מיט די אַראַבער.

זיין צוריקציאונג וועט דעם קומענדיקן קאָנגרעס אַוועקשטעלן פאַר זייער א שווערן פּראָבלעם. און דער "העולם" איז גערעכט ווען ער וואָרנט די ציוניסטן צו זיין גרייט פון פריער צו לייזן דאָס פּראָבלעם, און ניט פאַרלאָזן זיך אויף נסים, אַז דער קאָנגרעס וועט שוין ווי עס איז געפינען אן אויסוועג.

אין קאָלאָניאַל אָפּיס...

(א בריוו פון לאָנדאָן)
(ספּעציעל פאַר ד. א. וו. דורך "איטא")
פון א. ז. פען

צו וועלן אָדער וועלן ניט פאַרקומען ווייטערדיקע פאַרהאַנדלונגען צווישן דער ענגלישער רעגירונג און דער אידישער אַגענטור, איבער דער פראַגע שיינט קיינער ניט קלאָר צו זיין. איין דערקלערונג איז סותר די אַנדערע. איין סטייטמענט ווערט אָפּגעלייקנט פון א צווייטן.

דער קאָלאָניאַל אָפּיס דערקלערט אָפיציעל, אַז מיט דער פאַרעפנטלאַכונג פון מאַקדאָנאַלד'ס בריוו האָבן זיך די פאַרהאַנדלונגען פאַרענדיקט. די ציוניסטישע עקזעקוטיווע דערקלערט פון איר זייט אַז פאַרהאַנדלונגען וועלן פאַרגעזעצט ווערן, די רעוויזיאָניסטן זאָגן אַז פאַרהאַנדלונגען וועלן ניט פאַרקומען, דערביי אָבער שיקן זיי אן אולטימאַטום צו דער ציוניסטישער עקזעקוטיווע אַז זיי זאָלן ניט וואַגן צו פאַרהאַנדלען דריי חדשים פאַרן ציוניסטישן קאָנגרעס.

א מין "באַהעלטעניש" שפּיל פון וועלכע ס'איז ניט לייכט א טאָלק זיך צו דערשלאָגן. די פראַגע איז אָבער וויכטיק. מאַקדאָנאַלד'ס בריוו און ווייטערדיקע פאַרהאַנדלונגען איז גאָרניט ווערט. די פראַגע פון דעם אַנטוויקלונגס פּלאַן איז ניט דערליידיקט, פּאַרלאַמענט איז איבערהויפּט ניט באַהאַנדלט געוואָרן און דער ווייסער פּאַפּיר איז אויף דעם פּונקט אין קראַפט.

* * *

דורך א יאָרן לאַנגן קאָנטאַקט מיטן קאָלאָניאַל אַמט האָב איך מיר דאָרט געשאַפן גוטע און רעכט פריינטלאַכע באַציאונגען. איך באַשליס דעריבער זיך צו ווענדן צום קאָלאָניאַל אַמט און אויפקלערן דעם פּלאָנטער פון קעגנגעזעצטע דערקלערונגען. זיך דורכשמועסן מיט מיינע באַקאַנטע און הערן ווי די לאַגע שטייט. מען רעדט דאָך דאָרט מיט מיר גאַנץ אָפן, אַפּט גיסט מען דאָך פאַר מיר אויס די האַרץ איבער די "טראַבלס" פון ארץ-ישראל'דיקע פראַגן. קאָלאָניעס מיט צענדליקער טויזנטער מענשן גיבן דאָך ניט אַזוי פיל זאָרג דעם קאָלאָניאַל אַמט ווי דאָס קליינע ארץ-ישראל מיט א באַפעלקערונג אונטער א מיליאָן. דעריבער טאַקע האָבן זיי פיילט אַלץ וואָס איז פאַרבונדן מיט'ן נאָמען פון ארץ-ישראל און הויפּטזעכלאַך די אידן.

ווען זיי זעען מיר אין קאָלאָניאַל אָפּיס, ווייס מען אַז ס'איז שוין עפּעס ניט גלאַט, וואָרפט מען מיר צו א זויערלאַכן "גוטמאָרנינג" . . .

דער באַאַמטער פונ'ם ארץ-ישראל דעפּאַרטמענט מיט זיין רויטן אָפּגעברענטן פּנים, בלויע אָבער דורכדרינגלאַכע אויגן און קליינע פאַרדרייטע פּיפּקע פאַרשטעקט אין ווינקל פון זיינע דינע ליפּן ניט מיר זיין ברייטן שלום-עליכם. ער קוקט ארויס פון פענסטער אויף דער טונקעלער און קאַלטער גאַס און באַקלאָגט זיך שטאַרק איבער'ן לאָנדאָנער וועטער. ס'איז פרייטאָג ביינאַכט. ער איז שוין אָנגעטאָן אין זיין ברייטן און באַקוועמען וואָלענעם ספּאָרט אַנצוג. אין ווינקל שטייט שוין דער זאַק מיט די גאָלף שטעקנס, אין דרויסן רעגנט אָבער, עס קאָן אָפּרעגענען אַזוי א גאַנצן "וויק-ענד" און פאַרדאַרבן דעם גאָלף, און דאָ קום איך גאָר מיט מיינע ארץ-ישראל'דיקע מעשיות, וואָס איז א צושטערטער "וויק-ענד" אין פאַרגלייך מיט גאַנץ ארץ-ישראל? צו וואָס דאַרף מען ריידן, צו וואָס דאַרף מען שרייבן, צו וואָס דאַרף מען זאָרגן וועגן ארץ-ישראל — א פּאָר שעה מיט'ן גאָלף שטעקן איבער די פרייע פעלדער איז א סך געזונטער. זאָלן בעסער אידן שפּילן מער גאָלף, צו וואָס די גאַנצע פּאָליטיק?

— נו, — דרייט ער זיך אָפּ פונ'ם פענסטער, — איך זע, דאָך אַז איך דריקט עפּעס אונטערן האַרצן, לאָמיר אָפּקאַרשט הערן וואָס זיינען די טענות פון אייער פאָלק ישראל. — ער הערט זיך צו און ווערט פון מינוט אַלץ מער אומגעדולדיק. די פּיפּקע אַרבעט איצט. פון איין ווינקל פון מויל גייט זי איבער אין צווייטן. דער רויך קומט ארויס אַלץ געדיכטער, אַלץ עפּטער און אַלץ ווייניקער סיסטעמאַטיש.

— די פאַרהאַנדלונגען זיינען שוין לאַנג אָפּגעשלאָסן און ס'איז נישטאָ מער וואָס צו ריידן, — זאָגט ער מיר מיט אָפּענעם אומגעדולד.

— דער קאַבינעט פון די מיניסטאָרן האָט אויך אַנדערע פראַגן מיט וועלכע זיך צו פאַרנעמען, אויך אויסער ארץ-ישראל. מאַקדאָנאַלד'ס בריוו דערמאָנט א וואָרט ניט וועגן ווייטערדיקע פאַרהאַנדלונגען. דאָקטאָר ווייצמאַנ'ס ענטפער רעדט אויך ניט וועגן נייע קאָמיסיעס. דער ענין איז פאַרענדיקט. דער קאָלאָניאַל אַמט מוז ווייטער פאָרזעצן מיט דער אַרבעט. שוין גענוג קאָנפערענצן געהאַט, שוין גענוג גערעדט און גע'טענה'ט. שוין גענוג פאַרהאַנדלט מיט אידן — אין ארץ-ישראל זיינען פאַראַן אַראַבער, אין מצרים זיינען דאָ נאָך מער אַראַבער און אין אינדיע זיינען אויך דאָ פערציק מיליאָן מוסולמאַנער. די בריטישע אימפּעריע איז גרויס, ענגלאַנד איז דאָס גרעסטע מוסולמאַנישע רייך.

וואָס מער ער רעדט, אַלץ אומגעדולדיקער ווערט ער. — אידן קומען צו אונז שטענדיק מיט טענות, מסתמא וועלן קומען צו אונז נייע דעלעגאַציעס, מסתמא וועלן זיי שטעלן נייע פאָדערונגען, דאָס זיינען דאָך אָבער ניט קיין פאַרהאַנדלונגען, די פאַרהאַנדלונגען האָבן זיך שוין לאַנג געענדיקט.

— אַלזאָ, דאָס איז אן אָפיציעלע דערקלערונג? — פרעג איך אים — איך קאָן דאָס פאַרעפנטלאַכן?

געוויס זאָלט איר דאָס פאַרעפנטלאַכן.

— אין נאָמען פונם קאָלאָניאַל אָפּיס?

— יאָ, אָבער וואַרט ביז איך וועל זיך מיישב זיין מיט די מיניסטאָרן.

א האַלבע שטונדע שפּעטער טעלעפאָנירט ער מיר אָן און זאָגט אַז איך קאָן דאָס פאַרעפנטלאַכן אין נאָמען פונם קאָלאָניאַל אַמט. — זאָלן די ציוניסטן וויסן אַז זיי קאָנען ניט מאַכן קיין סתם דערקלערונגען איבער נייע פאַרהאַנדלונגען — זאָגט ער מיר גאַנץ אַנטשלאָסן.

* * *

אין די ציוניסטישע ביוראָ'ס אין גרייט ראַסעל סטריט איז חושך. ערב שבת. א סך מיטגלידער פון דער עקזעקוטיוו זיינען נאָך אין לאָנדאָן ניטאָ. די אָנגעשטעלטע גרייטן זיך צו גיין אהיים. ערב יום-טוב, ערב שבת, צו וואָס די נייע פראַגן, צו וואָס די נייע זאָרגן. צו ווייסט איר ניט אַז א שאלה איז טריף? צו וואָס האָט איר געדאַרפט גיין אין קאָלאָניאַל אָפּיס? צו ווייסט איר ניט אַז דער קאָלאָניאַל אָפּיס וויל נאָר אָנטאָן נייע צרות. זיי זיינען צופרידן מיט יעדער געלעגנהייט וועלכע מאַכט זיך זיי אויפצורעגן און אויפצורייצן די אידן?

אַוודאי וועלן פאַרקומען ווייטערדיקע פאַרהאַנדלונגען. דער פּאַרלאַמענט און אַנטוויקלונגס פּלאַן מוזן דאָך באַהאַנדלט ווערן. מען ווייס נאָך אָבער ניט קלאָר ווען און אין וועלכער פאָרם זיי וועלן פאַרקומען, איז דעריבער בעסער דערוויילע ווייניקער איבער דעם צו ריידן.

* * *

ס'איז קלאָר אַז דער קאָלאָניאַל אָפּיס האָט געהאַנדלט אויף צו להכעיס. אמת טאַקע אַז מיט די מיניסטאָרן וועלן ווייטער די פאַרהאַנדלונגען ניט פאַרקומען. די ספּעציעלע קאָמיסיע וועלכע איז באַשטאַנען פון מיניסטער הענדערסאָן, אַדמיראַליטעט מיניסטער אַלעקסאַנדער און פּעטספּילד, איז טאַקע אויפגעלייזט געוואָרן. ס'איז דאָך אָבער אויך שוין באַקאַנט אַז א נייע קאָמיסיע איז באַשטימט געוואָרן. מען ווייס דאָך שוין אפילו דעם צוזאַמענשטעל פון דער נייער קאָמיסיע. זי וועט באַשטיין פון דעם לאָרד אַדוואָקאַט אייטשנסאָן, מאַקדאָנאַלדס זון מאַלקאָם, און דריי סעקרעטאָרן פונם קאָלאָניאַל אַמט, אויסן מיניסטעריום און פינאַנץ מיניסטעריום.

ניט קוקנדיק אויף דעם האָט דער קאָלאָניאַל אַמט דערקלערט אַז די פאַרהאַנדלונגען זיינען פאַרענדיקט, ניט דערקלערנדיק די נייע אומשטענדן און די באַשטימונג פון א נייער קאָמיסיע. די דערקלערונג פונם קאָלאָניאַל אַמט איז דעריבער אויף אַזוי ווייט אינטערעסאַנט ווי זי איז סימפּטאָמאַטיש פאַר'ן גאַנצן צוגאַנג, פאַר דער גאַנצן באַציאונג זייערער צו אידישע אַנגעלעגנהייטן.

זאָלן זיך די אידן פּלפּלן, זאָלן זיי זיך אויפרעגן, זאָרגן וואָס וועט ווייטער געשעען.

אויף א דאַגע. דער גאָלף פון "וויק-ענד" וועט דאָס ניט שאַטן, זאָל נאָר דער וועטער זיין גוט . . .

אַפּריל, 1931.

"איטא"

אין אידישן וועלטל . . .

פון מ. קאַרפּ

חדשים לאַנג האָט די וועלט זיך געגרייט צו דעם "ווייץ קאָנפערענץ" וואָס איז ערשט ניט לאַנג געשלאָסן געוואָרן אין רוים. צו יענער קאָנפערענץ זיינען איינגעלאַדן געוואָרן די בעסטע "קעפּ" פון דער ציוויליזירטער מענשהייט, און די איבערוועגנדיקע מערהייט פון די פּאַרזיצער האָט ארויסגעגעבן דעם באַשלוס כהא לישנא: "ס'איז ווינטשעסווערט אָנצופירן א פּראָפּאַגאַנדע, אַז פּויערים זאָלן פאַרקלענערן די פאַרזייטע שטחים".

האָט יענע וועלט קאָנפערענץ באַשלאָסן, אַז די פּויערים, כדי צו קאָנען עקזיסטירן אויף דער זינדיקער וועלט, מעגן באַגיין דעם גרעסטן פאַרברעכן קעגן דער מענשהייט: צו פּראַקטיצירן "געבורטס קאָנטראָל" . . . כדי צו פאַרהיטן און באַשיצן אייגענע קלאַסן אינטערעסן, מעג מען פאַרבאַרייטן דעם באָדן אַז די מענשהייט זאָל אין פאַל פון אומגערעטענישן אָדער אַנדערע קאַטאַסטראָפעס שטאַרבן פאַר הונגער.

ניט נאָר די ווייץ אימפּאָרטירנדע לענדער, נאָר אפילו די עקספּאָרטירנדע לענדער אין אייראָפּע זיינען אויסגעזעצט צו אַזאַ געפאַר, ווען ס'וועט ווערן א מאַנגל אין לעבנסמיטלען. אָבער ניט אַכטנדיק אויף די געפאַרן, האָבן די פאַרזאַמלטע פעלקער פון דער ציוויליזירטער וועלט, באַשלאָסן אויסצוהונגערן אָדער, אין מילדער פאָרם, אַזוי פיל צו פּראָדוצירן אַז דער מענש זאָל זיין זשעדנע נאָך א שטיקל ברויט און דערפאַר טייער באַצאָלן.

אָבער וואָס האָט דער באַשלוס צו טאָן מיט ספּעציפישע אידישע אינטערעסן? אין פלוג דאַכט זיך, אַז יענער באַשלוס וואָס וואָרפט א מיאוס'ן פלעק אויף אונזערע קעגנוואַרטיקער וועלט אָרדענונג האָט מיט דער אידן פראַגע ניט צו טאָן. ווען מען דיינקט אָבער טיפער אריין אין דעם ענין, קומט מען צו דער אויספירונג, אַז די רוימער-קאָנפערענץ האָט פילע וואונדן אויפגעדעקט בנוגע אומגערעכטע פאַראורטיילן קעגן דעם אידישן פאָלק אין דער פאַרגאַנגענהייט און אויך נאָך אין אונזער צייט.

לאָמיר רעדן פון מזרח אייראָפּע, וואו ס'האָט ביז ניט לאַנג ניט עקזיסטירט קיין גרויסע אינדוסטריע, נאָר פּויערים, בעלי מלאכות, פאַרמיטלער, פּריצים און באַאַמטע. דער איד האָט ניט געהאַט קיין צוטריט נאָר צו א טייל מלאכות און פאַרמיטלונג. די פּריצים מיט דער אינטעליגענץ האָבן כמעט ביז אין די לעצטע יאָרן געהאַט אן עקל פון דעם האַנדל און פאַרמיטלעריי. ס'איז נאָך געווען א ירושה פון זייערע זיידעס צו קוקן מיט בטול און פאַראַכטונג צו די פּראָפעסיעס. אַזוי האָט זיך אַנטוויקלט די פּסיכאָלאָגיע אַז דער הענדלער, פאַרמיטלער, בעל מלאכה — דער לעצטער איז דאָך אויך געווען מער סוחר ווי אַרבעטער — איז א שווינדלער. די מיאוס'ע קאָנקורענץ פונם סוחר, דאָס שפּעקולירן מיט זוכן וואָס דער שכן ברויכט נויטיק, דאָס באַהאַלטן די סחורה בשעת א זול און פאַרקויפן נאָר ווען יענער גייט אויס נאָך דעם אַרטיקל. דער פּויער איז געווען דער אידעאַליסט. ניט ער שווינדלט, ניט ער איז אויסן אַז זיין שכן זאָל ליגן אין דער "אדמה", ווייל ס'איז ווייניק פּלאַץ פאַר צוויי. אדרבא, דער פּויער האָט זיך נאָר געוואונשן אַז זיין שכן זאָל אויך פּראָדוצירן, אים האָט דאָס ניט געאַרט, ער האָט נאָר געזוכט מער לאַנד פונם פּויליאַק פונם פּריץ, אָבער ניט פון דעם זעלבן קלאַס, דעם פּויער.

דער פּויער איז געווען דער קריסט, דער פאַרמיטלער דער איד, ממילא איז אויסגעקומען אַז איד און שווינדלער איז א מין סינאָנים. דער פאַראורטייל איז אַזוי איינגעוואָרצלט געוואָרן אַז אידן אַליין האָבן לאַנגזאַם אָנגעהויבן צו גלויבן אין דער לעגענדע.

אידישע משכילים האָבן אָנגעהויבן צו פּראָפּאַגאַנדירן צווישן אידן די לאָזונג: "צוריק צום לאַנד", ניט אַלס עקאָנאָמישע נויטווענדיקייט, נאָר אַלס אידעאַל, ווייל נאָר ביי דער לאַנדווירטשאַפט איז א מענש מסוגל צו לעבן אַלס מוסטער פון שלמות.

מיט נאָר מזל-ברכה ליגט אין דער סאַכע, נאָר אויך א לעבן פריי פון קנאה, פון שנאה, פון תאוות; מיט איין וואָרט אן אמת'ער למד-וואָוניק. איז דער מענש וואָס גיט זיך אָן מיט דער פּרנסה צו פאַרזאָרגן די מיטמענשן מיט אַלערליי לעבנסמיטלען.

אפילו דער ציוניזם וואָס האָט א היבש ביסל אַנדערע אידעאַלן הוץ די באַשאַפונג פון א מקום מקלט פאַר די הונגעריקע מאַסן פון די אידן, האָט גוט אויסגענוצט די לאָזונג "צוריק צום לאַנד" אַלס באַפרייאונג פונם אידן פון גשמיות און אין אים ארייינבלאָזן א פּויערשע נשמה פון לויטער יושר און צדק . . .

אין די שרעקלאַכע יאָרן פון 1918-1921, ווען די פעלקער פון מזרח אייראָפּע האָבן ביי זייער באַפרייאונג פון די פאַרשיידענע טיראַנען, געמאַכט די גרויזאַמע שחיטות אויף זייערע אידישע שכנים, האָט מען תמיד געהאַט דעם אויסרייד אַז די אידן פּאַראַזיטן מוזן פאַרניכטעט ווערן פון דעם אומשולדיקן און באַ'גזלנ'טן פּויער. די דעמאַגאָגן האָבן געהעצט די פּויערים אָפּצורעכענען זיך מיט דעם בלוט זוניגער. וואָס האָט גאַנצע דורות געלעבט אויפן חשבון פונם פּויער, געווען דער זעלבער טיראַן ווי דער פּריץ, ווי דער צאַרסקער טשינאָווניק. ס'האָבן ווייניק וואָס געהאָלפן די אַלע התנצלות אַז דער האַנדלס קלאַס מיט דעם האַנטווערק האָבן פּיל געהאָלפן צו אַנטוויקלען דאָס לאַנד, אַז אין דער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט זיינען די לעצטע צוויי קלאַסן אַזוי וויכטיק ווי דער פּויערים קלאַס. ס'האָבן קנאַפּ געהאָלפן די פאַרטיידיקונגען אַז שולדיק אין די אַלע חטאים זיינען ניט גראָדע די סוחרים, פאַרמיטלער, נאָר דער גאַנצער סיסטעם וואָס טרייבט דעם סוחר און מיטל קלאַס אָנצוּוואָוענדן אַזעלכע מיטלען אין קאַמף פאַר זיין עקזיסטענץ, וואָס זיינען טאַקע שעדלאַך פאַר אַנדערע קלאַסן פון דער באַפעלקערונג.

אפילו אין מערב אייראָפּע וואו דער פּויערים קלאַס איז ניט אין דער מערהייט און וואו דער איד איז א פאַרשווינדנער מינדערהייט אין דער שטאַט, האָבן אַנטיסעמיטן געוואונען דעם פּויערים-קלאַס אויף זייער צד. איך דערמאָן זיך אין די יאָרן נאָך דער וועלט-מלחמה, ווען די נאַציאָנאַל סאָציאַליסטן האָבן אָנגעהויבן זייער פינסטערע פּראָפּאַגאַנדע אין דייטשלאַנד, האָט מען געקאָנט לייענען אין זייערע בראָשורן אַזעלכע באַשולדיקונגען: דער פּויער איז דער איינציקער מענש אין דער געזעלשאַפט, וואָס ווייסט ניט פון די מיאוס'ע מידות, וועלכע דער שטאָט מאַן האָט איבערגענומען פון די אידן. פון קאָנקורענץ, פון אָרבעטן — אַלעם דעם שכן להכעיס צו טאָן. מען האָט געוואונען דעם קליינעם פּויער מיט דער אַגיטאַציע אַז דער איד מיט זיין סוחר'שן גייסט האָט פאַרסמ'ט די שטאָט. אַז נאָר דער איד האָט אויסגעלערנט דעם דאָקטוירים קלאַס, אַז די אידעאַלע פּראָפעסיע פון היילן קראַנקע זאָל פאַרוואַנדלט ווערן אין א ביזנעס. אַז די דאָקטוירים זאָלן פּשוט בעטן אויף מגפות און אויף קראַנקהייטן, אַז די אַדוואָקאַטן — וואָס איז מייסטנס אין אידישע הענט — זאָלן דוקא אַרבעטן אַז ס'זאָל ניט הערשן שלום צווישן מענש און מענש; צווישן איין אינדוסטריע מיט דער צווייטער; צווישן איין געשעפטסמאַן מיטן צווייטן — אבי זיי זאָלן אָנפילן זייערע בייטלען מיט געלט . . .

אַזאַ מין אַגיטאַציע, א מיש-מאַש צווישן אַנטיסעמיטיזם און קאָמוניזם האָט נאַטירלאַך אַפּעלירט צו דעם קליינעם מאַן און דורך דעם דערקלערט זיך דער קאָלאָסאַלער וואוקס פון די נאַציאָנאַלע סאָציאַליסטן.

ווייבאַלד אָבער מען האָט ענדלאַך

(שלוס אויף זייט 3)

די טרעגער פון די משיחישע באַוועגונגען ביי אידן

אן אָפּהאַנדלונג פון אַלע באַוועגונגען פון משיחישער אויסלייזונג פון בר כוכבא ביז הערצלען

פון יוסף שפּיראָ

(זעקסטע פאָרזעצונג)

איינמאָל זיינען רבי עקיבא און זיינע חברים געגאַנגען אין וועג און פון א ווייטקייט פון הונדערט און צוואַנציק מייל, האָבן זיי געהערט דעם רעש פון דער שטאָט רוים. האָבן די חברים אָנגעפאַנגען וויינען און ער האָט געלאַכט. זיי האָבן געוויינט דערויף, וואָס די וואָס דינען פרעמדע געטער לעבן רואיק און דער בית-המקדש איז פאַרברענט. האָט ער געענטפערט, אַז ער לאַכט דערפאַר, ווייל אויב די וואָס טוען ניט זיין ווילן, לעבן אַזוי רואיק, קען מען דערוואַרטן פיל מער פאַר די וואָס טוען יאָ זיין ווילן.

און א צווייטן מאָל זיינען זיי געקומען קיין ירושלים. ווען זיי זיינען צו געקומען נאָענט צום הר הבית, האָבן זיי געזען א פוקס ארויסלויפן פון דאָרט. האָבן זיי אָנגעפאַנגען וויינען און ר' עקיבא האָט געלאַכט און זיי געזאָגט: אַזוי ווי עס איז מקוים געוואָרן די נבואה פון חורבן, אַזוי וועט אויך מקוים ווערן די נבואה פון ווידעראויפבוי. האָבן זיי צו אים געזאָגט די פאָלגנדיקע ווערטער: "עקיבא, האָסט אונז געטרייסט! עקיבא, האָסט אונז געטרייסט!" (מכות כ"ד).

זיין שטאַרקן גלויבן אין דעם ווידעראויפבוי פון בית המקדש און פון ארץ ישראל, קאָן מען אויך זעען פון דער פאָלגענדער ברכה וואָס ער האָט מתקן געווען צו זאָגן אין דער ערשטער נאַכט פון פסח און וועלכע איז אריין אין דער משנה: "אַזוי זאָל גאָט אונז ברענגען צו נאָך ימים טובים, פרייענדיק זיך מיט דעם אויפבוי פון זיין שטאָט און מיר וועלן דאָרט עסן פון די זבחים און פסחים . . . געלויבט ביזטו גאָט, וואָס האָט אויסגעלייזט די אידן". (פסחים קט"ז).

אין משנה געפינען מיר אויך נאָך א מאמר פון ר' עקיבא, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר זיינע פּאָליטישע איבערצייגונגען. ער גלויבט ניט, אַז די עשרת השבטים, וועלן זיך ווידער אומקערן (סנהדרין ק"י). ער האָט געוואָלט שטאַרקן דעם אידישן גלויבן אין א נאָענטער אויסלייזונג, האָט ער אויסגעטייטשט דעם פּסוק "ואבדתם בגוים" (און איר וועט פאַרלאָרן גיין צווישן די פעלקער) בלויז אויף די צ[ען] שבטים.

רבי עקיבא האָט זיך אָבער ניט באַגרעניצט אין די ד' אמות של הלכה און דערמיט געוואָלט שטאַרקן די האָפענונגען פון פאָלק. ער האָט געמאַכט רייזעס און איז ארומגעפאָרן אין אַלע לענדער, וואו אידן האָבן זיך געפונען, צו אַגיטירן פאַר דעם אָנקומענדן אויפשטאַנד.

ווער עס איז געווען בר כוכבא און פון וואַנען ער האָט אָפּגעשטאַמט, מיט וואָס ער האָט זיך באַשעפטיקט, אידער ער האָט זיך באַוויזן אויף דעם שלאַכטפעלד, איז אומבאַקאַנט. ווי יעדער העלד, איז ער געקומען אין דער מינוט, ווען דאָס פאָלק האָט זיך אין אים גענויטיקט. ער איז זיכער ניט געווען פון די מיוחס'דיקע פאַמיליעס, ווייל דאַן וואָלט ער געווען מער באַקאַנט.

עס איז געווען זעכציק יאָר נאָך דעם צווייטן חורבן (אין דעם יאָר 132 לויט דער קריסטלאַכער צייטרעכענונג). דער נציב פון רומא אין יהודה איז דאַן געווען טיניוס רופוס, אָדער ווי ער איז באַקאַנט אין תלמוד טירנוס הרשע. ניט בלויז האָט ער זיך באַצויגן אַכזריות'דיק צו די אידן, נאָר ער האָט זיי אויך געמאַכט צו שפּאָט און די אידן האָבן דאָס שוין מער ניט געקאָנט פאַרטראָגן. אַלעס איז געווען צוגעגרייט צו דעם אויפשטאַנד. די אַגיטאַציע פון רבי עקיבא, דאָס פאַרבאַרייטן פון געוועער און לעצטנס די מעשים פון דעם רוימישן נציב, עס האָט בלויז געפעלט דער וואָס זאָל זיך שטעלן אין דער שפּיץ, און דאָ האָט זיך באַוויזן — בר כוכבא.

בר כוכבא איז געווען פעסט געבויט, זיין פּנים האָט אויסגעדריקט אַנטשלאָסנהייט און איז אינגאַנצן געווען באַהערשט פון איין שטאַרקן פאַרלאַנג, צוריקצוברענגען זיין פאָלק זיין נאַציאָנאַלע פרייהייט. אין ערגעץ ווערט ניט דערמאָנט, אַז ער האָט זיך געהאַלטן פאַר דעם משיח און אַז ער האָט געהאַט אַנדערע שטרעבונגען, אויסער די איינע, פון באַפרייען דאָס פאָלק און דאָס לאַנד.

ווי יעדער העלד, האָט בר כוכבא באַצויבערט די יוגנט, וועלכע איז צו אים געקומען פון אַלע טיילן פון לאַנד. באַזונדערס שטאַרק איז געוואָרן זיין איינפלוס, ווען ר' עקיבא האָט וועגן אים געזאָגט דעם פּסוק "דרך כוכב מיעקב", און אים געקרוינט פאַר משיח, ניט קוקנדיק דערויף, וואָס ער איז ניט געווען פון בית דוד.

אין א קורצער צייט האָבן זיך ארום בר כוכבא'ן — זיין אמת'ער נאָמען איז געווען בר כוזבא, אויף דעם נאָמען פון דער שטאָט כזיב, אין וועלכער ער איז געבוירן געוואָרן און שפּעטער, אפשר דערפאַר וואָס ער איז דורכגעפאַלן (כזב מיינט אין העברייאיש פאַלש) — פאַרזאַמלט אַלע די וואָס האָבן געשטרעבט צו אידישער פרייהייט און געווען גרייט צו באַצאָלן מיט זייער לעבן פאַר דער באַפרייאונג פון פאָלק. לויט אידישע מקורות, איז זיין אַרמיי באַשטאַנען פון פיר הונדערט טויזנט פערזאָן און לויט ניט אידישע — פון פינף הונדערט און אַכציק טויזנט. עס האָט זיך אָנגעפאַנגען די בלוטיקע מלחמה, וועלכע האָט געדויערט ארום צוויי יאָר צייט. בר כוכבא האָט אָפּגעהאַלטן איין זיג נאָך דעם צווייטן און די רוימישע אַרמיי האָט פאַרלאָרן פּאָזיציע נאָך פּאָזיציע, אייניקע היסטאָריקער ווילן האָבן, אַז בר כוכבא האָט אפילו איינגענומען ירושלים, מען האָט אָבער ניט געטראַכט וועגן אויפבויען דעם בית המקדש, ווייל ראשית, איז די צייט ניט געווען פּאַסיק און, צווייטנס, איז דער וואַלד לבנון, פון וואַנען מען האָט געדאַרפט ברענגען געהילץ, געווען אין די הענט פון די רוימער. (גרעץ).

פאַר צוויי יאָר צייט האָט בר כוכבא מצליח געווען און ער האָט אפילו שוין געלאָזט מאַכן אידישע מטבעות. אין דער צייט האָט זיך אָבער די רוימישע אַרמיי צוגעגרייט און געזוכט אָפּצושוואַכן די אידישע אַרמיי, דורך קליינע אָנפאַלן פון פאַרשיידענע זייטן. און דאַן איז די מלחמה באַנייט געוואָרן מיט נייער ענערגיע.

דער ערשטער בלוטיקער צוזאַמענשטויס האָט אויסגעבראָכן אין עמק יזרעאל וואו עס געפינען זיך צוויי טייכן. דאָרט איז פאַרגאָסן געוואָרן אַזויפיל בלוט אַז "דאָס בלוט האָט אָנגעפילט ביידע טייכן און מען האָט געגלויבט, אַז צוויי טייכן זיינען געווען בלוט און איין טייל וואַסער" (גיטין נ"ז).

נאָכדעם איז געקומען די שלאַכט אין טור מלכא, וואו דער קאַמף איז אָנגעגאַנגען פאַר דריי טעג און פאַר דריי נעכט. עס זיינען אויך פאַרגעקומען עטלאַכע און פופציק קלענערע שלאַכטן, וועלכע האָבן זיך כמעט אַלע געענדיקט מיט א דורכפאַל פאַר בר כוכבא'ס אַרמיי.

עס איז נאָך געבליבן פאַר די אידן די פעסטונג פון ביתר, וואוהין עס האָבן זיך פאַרזאַמלט די אַלע פאַרבליבענע פון די פריערדיקע מלחמות. פאַר א יאָר צייט האָבן זיך די אידן ניט אונטערגעגעבן. ערשט ווען עס האָט זיך געשטאַרקט דער הונגער, און עס איז געוואָרן א מאַנגל אין וואַסער, איז דאָס געלונגען די רוימער איינצונעמען די פעסטונג.

אין א טאָג וואָס איז געווען צוגעגרייט פאַר אידישע צרות, איז תשעה באב פון דעם יאָר 195, פינף און זעכציק יאָר נאָך דעם צווייטן חורבן, האָבן די אידן פאַרלאָרן ביתר, וואו די רוימער האָבן דורכגעפירט א בלוט באָד און עטלאַכע טעג און נעכט געשעכט'ן די אידן, וואָס זיי האָבן געטראָפן אין שטאָט.

זייער שמחה איז אָבער ניט געווען פולקאָם, ווייל אויך פון דער רוימישער אַרמיי זיינען געפאַלן גרויסע צאָלן. ווען דער אָנפירער פון דער אַרמיי האָט געשיקט דעם באַריכט וועגן דעם גרויסן זיג, האָט ער אים ניט אָנגעפאַנגען מיט דעם געוויינלאַכן נוסח "פרידן צו מיר און צו מיין אַרמיי". דער זיג איז אויך ניט געפייערט געוואָרן אין רוים.

בר כוכבא אַליין, איז לויט דער לעגענדע, געשטאָרבן פון דעם ביס פון א בייזער שלאַנג, און ווען אַדריינוס קיסר האָט דאָס געזען, האָט ער געזאָגט, אַז ער זעט איין, אַז דאָס איז פון גאָט און ניט ווייל זיין אַרמיי האָט געהאַט דעם כוח צו באַזיגן די אידן.

(ווייטערעס קומט)